

Satuttavat sanat, tuhoavat teot

Opas vihatekojen vastaiseen
toimintaan paikallisesti

Kirjoittaja: Johanna Korhonen

Oppaan graafinen suunnittelu: Inka Kosonen

Tiedolla vihaa vastaan -hanke (Facts Against Hate) on saanut rahoitusta Euroopan Unionin perusoikeus-, tasa-arvo- ja kansalaisuus-ohjelmasta (2014–2020). Julkaisun sisällöt ovat täysin tekijöiden vastuulla, eikä sisältö edusta Euroopan komission tai oikeusministeriön kantoja tai näkemyksiä.

FACTS TIEDOLLA FAKTA CINJENICE
AGAINST VIHAA MOT PROTIV
HATE VASTAAN HAT MRZNJE

 OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Sisältö

4

Lukijalle

5

Miksi viha-
tekoihin tulee
suhtautua
vakavasti?

7

Sanasto

9

Mikä on
vihateko?

12

Mitä eroa on
vihateolla ja
viharikoksella?

13

Mitä saa
puhua?

14

Millaiset
teot eivät ole
vihatekoja?

15

Miksi ihmiset
tekevät viha-
tekoja?

19

Mitä voimme
tehdä viha-
tekojen ehkäi-
semiseksi?

20

Miten työ
organisoidaan?

21

Turvallisuus- ja
yhdenvertai-
suussuunnittelu
työvälineinä

23

Miten kartoitam-
me tilannetta
alueellamme?

26

Kysymyksiä
suunnittelun
avuksi

27

Mitä tietoa meillä
jo on?

28

Mitä tietoa
meiltä puuttuu?

29

Mitä kootulla
tiedolla
tehdään?

30

Miten työn
tuloksellisuutta
seurataan?

31

Käytännön
ideoita ja
ehdotuksia

35

Muistilista

36

Hyödyllistä
luettavaa

37

Tilastotietojen
lähteitä

Lukijalle

Hyvä yhteiskunta on sellainen, jossa jokainen saa elää rauhassa ja tulla hyväksytyksi sellaisena kuin on. Hyvässä kunnassa, kaupungissa, kylässä tai asuma-alueella kenenkään ei tarvitse pelätä, piiloutua tai jännittää, mitä ikävää tapahtuu seuraavaksi.

Hyvän ilmapiirin luominen ja ylläpitäminen edellyttää tekoja. Kielteiset ilmiöt ja kehityskulut pitää tunnistaa, jotta niihin voidaan puuttua ajoissa. Tämä opas on tarkoitettu paikallisille toimijoille: kunnille, järjestöille ja jokaiselle, joka haluaa työvälaineitä riskien tunnistamiseen ja vihatekojen ennalta ehkäisemiseen.

Oppaan tausta-aineisto on raportti *Vihatekojen estämiseen ja tunnistamiseen liittyvät ilmiöt ja tietolähteet*, jonka on laatinut oikeusministeriön nimittämä työryhmä. Työryhmä työskenteli osana oikeusministeriön koordinoimaa Tiedolla vihaa vastaan -hanketta (1.12.2019–30.11.2021). Hankkeen tavoitteena oli viharikosten ja vihapuheen vastaisen työn tehostaminen. Oppaan sisällön suunnittelussa on kuultu kuntien edustajia Asikkalasta, Oulusta, Lieksasta, Vantaalta ja Vaasasta.

Miksi vihatekoihin tulee suhtautua vakavasti?

Vihatekojen tunnistaminen ei ole aina yksinkertaista. Missä kulkee normaalin kritiikin ja vihapuheen välinen raja? Miten tekijän motiivia voidaan arvioida? Milloin yksittäistä näyttävä teko on merkki jostain laajemmasta jännitteestä tai räjähdysherkästä asetelmasta?

Vihatekojen mittakaava vaihtelee pienistä arjen teoista viharikoksiin. Tässä oppaassa keskitytään jokaista lähellä olevaan arkeen: miten paikallistasolla voidaan koota tietoa tilanteesta ja tunnistaa mahdollisia uhkia, miten työ voidaan organisoida jatkuvaksi ja järjestelmälliseksi ja miten työn tuloksellisuutta voidaan seurata.

Vihamielinen ilmapiiri on ajan mittaan omiaan vaurioittamaan sekä yksilöiden että koko yhteiskunnan toimintaa laajasti. Se rajoittaa kohteidensa elämää ja mahdollisuuksia, heikentää terveyttä ja lamauttaa. Pahimmillaan vihan ilmapiiri johtaa jatkuvaan pelkoon ja väkivaltaisiin konflikteihin. Siksi varhainen ja riittävä puuttuminen on aina tärkeää. Puuttumattomuus ja toiseen suuntaan katsominen antavat vihan motivoimille teoille lisää aikaa ja lisätilaa.

Vihatekojen vastainen työ on viranomaisten velvollisuus. Viranhaltijoiden ja työntekijöiden lisäksi tärkeitä ovat luottamushenkilöt, järjestötoimijat, asukkaat, naapurit, perheenjäsenet. Jokaisen on syytä omissa työssään ja tehtävissään katsoa ympärilleen, harjaannuttaa itseään huomaamaan ongelmalliset kehityskulut ja puuttua niihin.

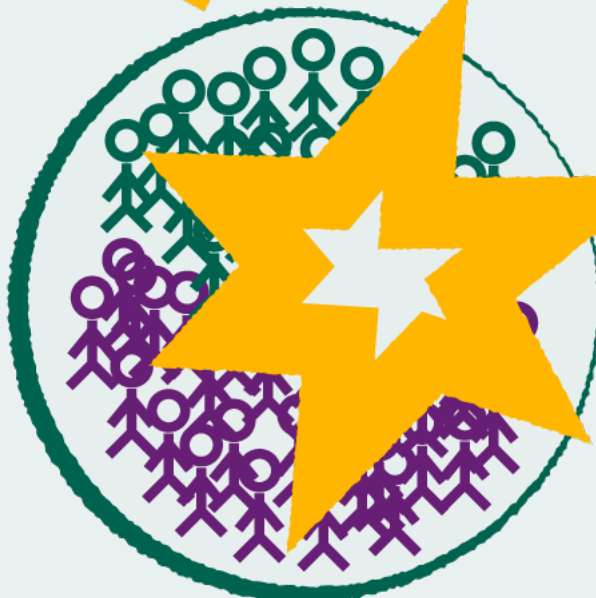
Yhdestä teosta laajaan konfliktiin – vihateon vaikutukset leviävät

Henkilö pahoinpittelee toisen henkilön.

Koska henkilöt kuuluvat eri viiteryhmiin, tapahtunut tulkitaan ryhmien väliseksi konfliktiksi.

Tilanne kärjistyy, ilmapiiri on hyvin tulehtunut, laajempien väkivaltaisten selkkausten riski kasvaa.

Sosiaalisessa mediassa keskustellaan tapahtuneesta. Keskusteluun osallistuu yhä enemmän henkilöitä, joilla ei ole paljonkaan tietoa alkuperäisestä tapauksesta. Huhut ja tulkinat voimistuvat. Uudet keskustelijat tuovat mukaan omia mausteitaan: kyse oli alun perin tapahtuneen lisäksi tai sen sijasta vielä jostain aivan muusta. Osapuolet ovat voimakkaasti jakautuneita ja erimielisiä kaikesta.

Sanasto

YHDENVERTAISUUS. Kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta sukupuolestaan, iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästään, kansalaisuudestaan, kielestään, uskonnostaan ja vakaumuksestaan, mielipiteestään, vammastaan, terveydentilastaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Suomen perustuslaissa yhdenvertaisuuden periaate viittaa sekä syrjinnän kieltoon että ihmisten yhdenvertaisuuteen lain edessä. Yhdenvertaisuuslaissa säädetään yhdenvertaisuuden edistämisestä ja syrjinnän ehkäisemisestä. Tasa-arvolaisissa säädetään sukupuoleen perustuvan syrjinnän kiellosta ja sukupuolten tasa-arvon edistämisestä.

ENNAKKOLUULOISUUS. Usein tiedostamaton mielikuva, joka perustuu virheelliseen ja joustamattomaan yleistykseen. Ennakkoluuloista voi seurata halventavaa, syrjivää tai vihamielistä käytöstä, asenteita tai uskomuksia, jotka kohdistuvat ulkopuolisena pidettyyn ryhmään tai sen yksilöihin.

VIHAPUHE. Puhe tai kirjoitus, jonka *motiivina* ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämäntavomusta, seksuaalista suuntautumista, sukupuolta, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua tai esimerkiksi vammaisuutta kohtaan.

Vihapuhe on kohdettaan halventavaa tai hänen oikeuksiaan rajoittamaan pyrkivää viestintää. Sen tarkoitus on asettaa kohde muita heikompaan asemaan tai vahvistaa häneen tai hänen viiteryhmänsä kohdistuvia ennakkoluuloja tai kielteisiä asenteita. Vihapuhe on rikos silloin, kun se täyttää jonkin rikoksen tunnusmerkistön. Se voi olla myös yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolakien vastaista syrjintää. Vihapuhe ei käytännössä läheskään aina täytä rikoksen tunnusmerkistöä tai sitä ei voida todentaa lainvastaiseksi, mutta se voi silti olla vahingollista.

VIHATEKO. Vahinkoa tai haittaa aiheuttava teko, jonka *motiivina* ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys esimerkiksi kohteen oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämäntavomusta, seksuaalista suuntautumista, sukupuolta, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua tai vammaisuutta kohtaan. Vihteissa uhri ei joudu kohteeksi sattumalta, vaan valikoituu kohteeksi henkilökohtaisen ominaisuutensa vuoksi.

Yleisin vihateko on loukkaava puhe, vihapuhe. Vihateot voivat olla myös esimerkiksi fyysistä väkivaltaa, ilkivaltaa, häirintää tai haitantekoa.

Läheskään kaikki vihateot eivät käytännössä täytä rikoslaissa määriteltyä rikoksen tunnusmerkistöä, mutta ne voivat silti olla vahingollisia. Yksittäinen teko toimii viestinä koko viiteryhmälle, johon uhri kuuluu tai jota uhri edustaa.

VIHARIKOS. Rikoslaissa rikolliseksi määritelty teko, jonka *motiivina* ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys esimerkiksi uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämäntavasta, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua tai vammaisuutta kohtaan.

Mikä tahansa rikoslaissa rikokseksi määritelty teko voi periaatteessa olla viharikos, jos sen taustalla on vihamotiivi. Vihamotiivi voi olla rangaistusta koventava tekijä. Viharikos voi kohdistua henkilöön, ryhmään, omaisuuteen, instituutioon tai näiden edustajiin.

MAALITTAMINEN. Järjestäytynyttä, suunniteltua toimintaa, jossa joukko ihmisiä kohdistaa yhteen ihmiseen uhkaa tai loukkauksia yleensä tietotekniikkaa käyttäen (viestit, sähköposti, some-kanavat). Kohteesta voidaan esimerkiksi levittää yksityiselämään kuuluvia, perättömiä tai halventavia tietoja.

Tiedot voivat liittyä myös henkilön työhön, viranhoitoon tai luottamustoimessa toimimiseen. Maalittamisen laajempaan tavoitteeseen voi olla myös se, että luottamus yhteiskunnan rakenteita ja instituutioita kohtaan heikentyy.

POLARISAATIO. ”Me vastaan ne.” Tilanne, jossa ihmiset jakautuvat voimakkaasti kahteen leiriin ja ryhmät suhtautuvat toisiinsa kielteisesti.

SYRJINTÄ. Henkilön asettaminen muita huonompaan asemaan jonkin laissa mainitun syrjäntäperusteen nojalla. Sekä välitön että välillinen syrjäntä on laissa kiellettyä. Välillinen syrjäntä tarkoittaa, että jokin neutraalilta vaikuttava säädös tai normi kuitenkin tosiasiallisesti johtaa syrjäntään. Syrjäntä ovat myös seksuaalinen tai muu häirintä, ohje tai käsky syrjiä sekä se, että esimerkiksi vammaisen henkilön hyväksi ei tehdä kohtuullisia mukautuksia, jotka mahdollistaisivat yhdenvertaisen kohtelun.

VÄKIVALTAINEN RADIKALISOITUMINEN. Prosessi, jossa yksilöt päätyvät käyttämään väkivaltaa tai uhkaamaan sillä, kannustamaan siihen tai oikeuttamaan väkivallan siten, että he perustelevat toimintansa aatemaailmallaan tai ideologiallaan.

Mikä on vihateko?

Vihateko voi periaatteessa olla mikä tahansa teko, jonka motiivina ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys kohteen taustaa, viiteryhmää tai henkilökohtaisia ominaisuuksia kohtaan.

Vihateko voi kohdistua suoraan kohteeseensa, mutta se voi kohdistua myös toiseen henkilöön tai instituutioon, joka on tavalla tai toisella tekemisissä kohteen kanssa – esimerkiksi työskentelee tämän hyväksi tai puolustaa tätä keskustelussa. Vihateko voi näin kohdistua esimerkiksi viranomaiseen tai järjestön edustajaan tai henkilöön, joka osallistuu julkiseen keskusteluun.

Vihateot voivat kohdistua ihmiseen monesta eri syystä.

Vihateko voi olla esimerkiksi epäasiallista, loukkaavaksi ja halventavaksi tarkoitettua puhetta tai jonkin yhteisen tiloihin tai omaisuuteen kohdistuvaa ilkivaltaa. Se voi olla myös yksilöihin tai ryhmiin kohdistuvaa uhkailua tai tapahtumien häirintää.

LAISSA KIELLETYT SYRJINTÄPERUSTEET.

Yhdenvertaisuuslain mukaan ketään ei saa asettaa toista huonompaan asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Tasa-arvolain mukaan ketään ei saa asettaa toista huonompaan asemaan sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun, raskauden, synnytyksen, vanhemmuuden tai perhehuoltovelvollisuuden perusteella. Laki kieltää myös välillisen syrjinnän. Kiellettyä on myös seksuaalinen tai sukupuoleen perustuva häirintä sekä käsky tai ohje syrjiä.

Sukupuoleen, sukupuolen ilmaisuun tai sukupuoli-identiteettiin liittyvät vihateot voivat olla esimerkiksi naisvihaa, miesvihaa, muun- tai transsukupuolisiin kohdistuvaa vihaa tai aggressiivisuutta sitä kohtaan, miltä henkilö näyttää.

Vammaisuuteen liittyvä vihateko voi olla esimerkiksi vihamielinen suhtautuminen ja epäasiallinen käytös naapurustoon suunniteltua vammaisten asumispalveluyksikköä kohtaan. Poliittiseen toimintaan liittyvä vihateko voi olla esimerkiksi vaalimainoksen tuhoaminen tai politiikassa toimivan henkilön kotirauhan häirintä.

Vihateon tarkoituksena on usein herättää kohteessaan pelkoa ja saada tämä tuntemaan olonsa uhatuksi. Vihateko vaikuttaa yksilön lisäksi ryhmään: sen on tarkoitus viestittää, että uhattuina ovat kohteen lisäksi muutkin.

LOUKKAAVA KESKUSTELU JA TOTUUDENVASTAISET VÄITTEET VIHATEKONA.

Some-alustoilla esiintyvät halventavat ja/tai paikkansapitämättömät väitteet esimerkiksi ulkomaalaistaustaisista, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, uskonnollisista tai kielellisistä vähemmistöistä tai muista ryhmistä tai yksilöistä ovat tyypillisiä vihatekoja.

TAPAHTUMAN HÄIRINTÄ VIHATEKONA.

Oulussa vietettiin Pride-viikkoa, ja tapahtumiin osallistui myös kaupungin nuorisotoimi. Pride-viikolla nuorisotoimen tilojen edustalle ilmaantui aamuisin ryhmä henkilöitä veisaamaan virsiä ja rukoilemaan. He jakelivat myös viestiä, jonka mukaan ”Jeesus pelastaa homoudelta”.

Toiminta oli tulkittavissa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tapahtumaa vastaan suunnatuksi vihateoksi. Toiminta häiritsi myös nuorisotoimen henkilöstöä, joka joutui useampana aamuna varmistamaan, että ryhmä poistui nuorten käyttämien tilojen edustalta ennen kuin tiloja käyttävät nuoret joutuisivat ryhmän kanssa tekemisiin.

LOUKKAAVA KIELI VIHATEKONA. *Asiakalassa heräsi julkinen keskustelu kahden erityishuollon yksikön uudesta sijoituspaikasta. Kehitysvamma- ja mielenterveyskuntoutuksen yksikköjen sijoittamista lähelle koulua vastustettiin osin epäasiallisin ja loukkaavin argumentein. Sittemmin tilanne on rauhoittunut.*

ILKIVALTA VIHATEKONA. Vastaanottokeskusten läheisyyteen maalattuja hakaristejä ja aggressiivisia viestejä on nähty useilla paikkakunnilla.

VIRANOMAISEN MAALITTAMINEN VIHATEKONA. Oulussa tapahtui alaikäisten seksuaalista häirintää ja hyväksikäyttöä, jossa tekijöinä oli turvapaikanhakijoita. Yhtenä kaupungin monista toimista Turvallinen Oulu-hanke tuotti 2019 nuorille suunnatun videon, jossa käsiteltiin oman kehon rajoja ja seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Eräät silloiset kuntapoliitikot ottivat videon hampaisiinsa, tuottivat siitä halventavan irvailumuunnelman ja ryhtyivät levittämään somessa viestiä, jonka mukaan Oulu ei tee tyttöjen suojelemiseksi mitään muuta kuin tällaisen videon. Kyseiset kuntapoliitikot ottivat vääristelyn ja kuvamanipuloinnin kohteeksi myös muita hankkeen sivuille koottuja materiaaleja. Teema levisi nopeasti kotimaiseen mediaan, ja materiaaleja englanniksi käännettyinä levitettiin myös ulkomaille.

Tuloksena oli laaja maalituskampanja videon tuottaneita ja siinä esiintyneitä työntekijöitä kohtaan. Vihapalautetta antoivat lukuisat aikuiset myös nuorille, joista jotkut yrittivät puolustaa nimeltä mainittua työntekijää.

Tämä vihateko oli luonteeltaan poliittinen: jotkut poliitikot halusivat levittää omaa maahanmuuttajavastaista viestiään hyökkäämällä tällä kertaa

kaupungin viranhaltijoita ja hanketyöntekijöitä kohtaan.

JOUKKOILMIÖT VIHATEKOINA.

Vantaalla viisi 12–13-vuotiasta koululaisista pahoinpiteli 11-vuotiaan koululaisen koulun pihalla. Pahoinpitelijät jakoivat toimistaan videon someen. Somessa video levisi nopeasti, ja myös uutismedia kiinnostui. Pian tapaus kehystettiin somessa etnisten ryhmien väliseksi selkkaukseksi. Keskusteluun osallistui julkisuudessa suuret määrät ihmisiä puutteellisin tiedoin, huhujen ja oletusten varassa. Rehtori joutui vihapostivyyöryn ja maalittamisen kohteeksi.

SYRJINTÄ JA EPÄASIALLINEN KÄYTÖS VIHATEKOINA.

Vaasassa selvitettiin kyselyllä, kokivatko kaupunkilaiset tullessa syrjityiksi tai epäasiallisesti kohdelluiksi. Kävi ilmi, että 20 prosenttia vastaajista koki näin. Avomissa vastauksissa kävi ilmi muun muassa, että terveydenhuolto ei kaikissa tapauksissa ollut onnistunut palvelemaan asukkaita yhdenvertaisesti. Esimerkiksi samasukupuoliset vanhemmat olivat kokeneet syrjintää lapsensa asioita hoitaessaan, kun ei-biologinen vanhempi oli tullut sivuutetuksi. Kielellistä syrjintää olivat kokeneet sekä suomen- ja ruotsinkieliset että muiden kielten puhujat. Kielitaidottomuus oli johtanut tyllyttä tuntuvaan kohteluun sellaisissakin tilanteissa, joissa tämä ei ollut kenenkään tarkoitus.

Mitä eroa on viihateolla ja viharikoksella?

Rajanveto monenlaisen huonon käytöksen, viihateon ja viharikoksen välillä ei ole aina helppoa. Kömpelö kielenkäyttö tai epäonnistuneet sanavalinnat voivat haavoittaa, vaikka puhujalla olisi ollut hyvä tarkoitus. Toisaalta myös asiallisesti esitetty kritiikki voidaan kokea loukkaavaksi. Tekoa ei voidakaan määritellä sen aiheuttamien reaktioiden, vaan *itse teon ja sen motiivin perusteella*.

Viiharikos on rikoslaisissa rikokseksi määritelty teko. Viihan motivoima rikos voi olla puhetta tai kirjoitusta mutta myös väkivaltaa, ilkivaltaa tai mitä tahansa muuta toimintaa, joka täyttää rikoksen tunnusmerkistön.

Viiharikoksina tuomitut teot ovat viihatekoja, mutta läheskään kaikki viihateot eivät ole viharikoksia. Rikoksia eivät ole esimerkiksi huono käytös ja sellaiset teot, jotka eivät täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Kuitenkin myös nämä teot ovat vahingollisia.

Viiharikosten käsittely kuuluu poliisille ja oikeuslaitokselle. Muiden viihatekojen käsittely kuuluu kaikille asiaan liittyville henkilöille ja tahoille. Viranomaisille yhdenvertaisuuden edistäminen on laissa säädetty tehtävä. Epäselvissä tapauksissa on aina syytä kääntyä poliisin puoleen.

VASTAANOTTOKEKUS KÄRSI VIIHARIKOKSISTA JA -TEOISTA.

Asikkalaan perustettiin vastaanottokeskus 2015. Osa kuntalaisista toivotti keskuksen tervetulleeksi, osa vastusti. Pienessä kunnassa suurehko vastaanottokeskus oli näkyvä tapaus.

Tunnelma kiristyi: ilmeni ilkivaltaa vastaanottokeskusta kohtaan, ja muun muassa asukkaiden käyttämät ulkoportaat hajotettiin. Joku yritti syyttää vastaanottokeskuksen tuleen, ja turvapaikanhakijoita sekä heidän hyväksyen työskennelleitä ihmisiä uhkailtiin. Ulkotiloissa ilmeni aggressioita "ulkomaalaisen näköisiä" ihmisiä kohtaan siinä määrin, että ruskeaihoisten asikkalalaislasten vanhemmat olivat huolissaan lastensa turvallisuudesta koulumatkoilla.

Tapahtumien joukossa oli sekä viharikoksia että muita viihatekoja. Ilkivalta, tuhopolton yritys, uhkailut ja muut rikokset käsiteltiin oikeudellisesti. Muista viihateoista osa käsiteltiin keskustellen, mutta osa jäi kalvamaan yhteisön sosiaalisia suhteita pidemmäksi aikaa.

Mitä saa puhua?

Yleisin vihateko on loukkaava puhe, vihapuhe. Missä kulkevat rajat – mitä Suomessa saa tai ei saa puhua tai kirjoittaa?

Perustuslain mukaan ”jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä.”

Jokainen voi lain mukaan levittää viestejään ”kenenkään ennakolta estämättä”, mutta samalla sananvapauden käyttöön sisältyy vastuu viestien sisällöstä.

Vihapuhe on rikos silloin, kun se täyttää jonkin rikoksen tunnusmerkistön. ”Sanallisia” rikoksia ovat esimerkiksi kiihottaminen kansanryhmää vastaan, kunnianloukkaus tai laiton uhkaus.

Vihapuhe voi olla myös yhdenvertaisuuslaissa tai tasa-arvolaisissa kiellettyä syrjintää. Sillä on omat oikeudelliset seuraamuksensa.

Suuri osa vihapuheesta ei täytä rikoksen tunnusmerkistöä eikä tule milloinkaan oikeusistuimessa käsitellyksi. Yleiskielessä (ei-rikollinen) vihapuhe tarkoittaa haitallista ilmaisua, joka vaikuttaa kielteisesti ihmisten hyvinvointiin ja turvallisuudentunteeseen sekä ihmisryhmien välisiin suhteisiin. Tällöin vihapuheella tarkoitetaan viestintää, jonka tarkoituksena on sulkea jokin ryhmä ulkopuolelle ja luoda kuva ryhmään kuuluvista ihmisistä epäilyttävinä, epäluotettavina, alempiarvoisina tai epäinhimillisinä.

Vaikka vihapuhe ei täyttäisi rikoksen tunnusmerkistöä, se voi silti olla hyvin haitallista. Vihatekojen vastaisessa työssä paikallistasolla ei ole aina tarpeen ensisijaisesti keskittyä miettimään, ylittääkö jokin loukkaava puhe rikoskynnyksen vai ei – tällainen arviointi on poliisin ja oikeuslaitoksen tehtävä. Kaikki toisia ihmisiä halventava puhe on haitallista, ja siihen pitää pyrkiä vaikuttamaan.

Ihmisiin kohdistuvan vihapuheen torjuminen ei tarkoita sitä, etteikö esimerkiksi erilaisista epäkohdista saisi keskustella. Keskustelu asioista – myös vaikeista ja kiistanalaisista asioista – on tarpeellista, hyväksyttävää ja demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä. Tämä keskustelu on kuitenkin käytävä jokaisen ihmisarvoa ja oikeuksia kunnioittaen ja tosiasioihin perustuen.

Millaiset teot eivät ole vihatekoja?

Kaikki äkkiä arvioiden vihateoilta vaikuttavat teot eivät ole tässä oppaassa tarkoitettuja vihatekoja. Esimerkiksi se, että tekijä on vihainen, ei vielä tee teosta vihatekoa. Suuttumuksen, ärsyyntyneisyyden, raivon tai muun kielteisen tunteen ilmaiseminen teon yhteydessä ei tee teosta vihatekoa.

Henkilön toiminnan kriittinen ja asiaperusteinen arviointi tai kommentointi – kohdistuu se kenen tahansa toimintaan – ei itsessään ole vihateko.

Keskeinen arviointikriteeri on tekijän *motiivi*: jos tekoon ei liity ennakkoluuloja tai vihamielisyyttä laissa mainitun syyn perusteella (kuten kansalaisuus, etninen alkuperä, kieli, uskonto, vakaumus, poliittinen toiminta, perhesuhteet, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli tai sen ilmaisu, muu henkilöön liittyvä syy), kyseessä ei ole vihateko.

Miksi ihmiset tekevät vihatekoja?

Miksi jotkut ihmiset ryhtyvät rakentamaan vihamielisiä asetelmia ja purkamaan kielteisiä tunteitaan ”toisiksi” mieltämiinsä ihmisiin?

Tutkija Erwin Staub on selvittänyt väkivaltaisiksi muuttuvien ryhmäkonfliktien taustalla olevia tekijöitä. Yhteiskunta on jatkuvassa muutoksessa. Murrokset ja kriisit vaikuttavat eri ihmisiin eri tavoin. Elinehtojen huononeminen – tai pelko siitä, että näin tapahtuu – ei vaikuta vain toimeentuloon, vaan sillä on myös laajoja psykologisia, sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia.

Kun ihmisen oma tilanne heikkenee ja hänen on siedettävä epävarmuutta omassa elämässään tai yhteiskunnassa laajemmin, hän alkaa hakea selitystä tapahtuneelle. Psykkiset perusmekanismit, joiden varassa ihminen järjestää maailmaa, tarjoavat yksinkertaisimman rakenteen kriisiaikojen selitysmalleille.

Näihin perusmalleihin kuuluu taipumus hahmottaa todellisuutta ”me–muut”-asetelman varassa ja asettaa ”meidät” ensisijaisiksi ”muihin” näiden. Omat vastoinkäymiset on houkuttelevaa tulkita ulkoisten tekijöiden aiheuttamiksi, kun taas ”muiden” mahdollinen huono asema on näiden omaa syytä.

Myös syyllisen nimeäminen eli syntipukki-ajattelu tuottaa ongelmatilanteisiin helpon selitysmallin. Erwin Staubin mukaan syntipukin tunnistaminen tuottaa ihmiselle psyykkistä järjestystä ja vahvistaa kriisin tai muutoksen horjuttamaa turvallisuudentunnetta.

JUURISYIDEN TUNNISTAMINEN ON TÄRKEÄÄ.

Vaasan turvallisuusyhteistyöryhmässä sekä Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston kokonaisturvallisuustyössä on pohdittu syitä vihatekojen taustalla. Yksi niistä on kokemus osattomuudesta tai epäoikeudenmukaisuudesta: jos henkilö kokee esimerkiksi erilaisten tukien hakemisen tai muun viranomaisasioinnin vaikeaksi tai tuloksettomaksi, hän voi tuntea katkeruutta kuullessaan, että ulkomailta tulleet saavat samoihin asiointeihin apua.

Katkeruus voi purkautua vihamielisenä puheena siitä, miten toiset ”saavat kaiken valmiina helposti samaan aikaan kun suomalaiselle köyhälle sanotaan, että mene sinnettiin täyttämään itse lomakkeita”. Kaikki eivät osaa tai eri syistä kykene hakemaan sellaisia tukia, joihin he olisivat lain mukaan oikeutettuja, jolloin tukia jää viranomaisten arvion mukaan myös kokonaan hakematta. Pahimmillaan omista huonoista kokemuksista nouseva katkeruus yhdistettyinä väärin tietoihin ja virheellisiin tulkintoihin on polttoainetta monenlaisille vihateoille.

Yksittäisillä teoilla on laajempi tausta

Taustat

huhut ja
osattomuus **misinformaatio**
leimaaminen epävarmuus
huoli tulevasta **jännitteet**
muutoksen pelko loukkaava puhe
stereotypiat yhteyksien puute
ennakkoluulot

Teot

Seuraukset

pelko
turvattomuus **ryhmäytyminen**
huoli tulevasta
puolustautuminen aggressio
uudet jakolinjat **ahdistus**
suojautuminen
eristäytyminen

*Vihateon tekee yksilö tai pieni ryhmä, mutta taustalla on aina isompi kuvio.
Myös vaikutukset leviävät usein laajemmiksi kuin välittömään kohteeseensa.*

852

POLIISI KIRJASI VUODEN AIKANA 852 RIKOSILMOITUSTA EPÄILLYISTÄ VIHARIKOKSISTA. Suurimmassa osassa ilmoituksista vihan motiivi liittyi uhrin etniseen tai kansalliseen taustaan. Uskonnolliseen taustaan liittyi hiukan alle 13 prosenttia, seksuaaliseen suuntautumiseen vajaat 5,4 prosenttia ja vammaisuuteen 3,5 prosenttia tapauksista. (Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2020)

1/3

SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖIHIN KUULUVISTA IKÄÄNTYNEISTÄ LIKI KOLMANNES OLI JÄTTÄNYT SOTE-PALVELUITA KÄYTTÄMÄTTÄ kerran tai useammin epäasiallisen kohtelun tai syrjinnän pelon vuoksi (Jalava 2013).

1/3

KOLMANNES KUNTAPÄÄTTÄJISTÄ ON OLLUT TYÖNSÄ VUOKSI VIHAPUHEEN KOHTEENA. Kaksi kolmasosaa päättäjästä arvioi vihapuheen lisääntyneen viime vuosina. Vihapuhetta kokeneista kuntapäätäjistä 28 prosenttia kertoi, että heidän halunsa osallistua päätöksentekoon oli vähentynyt. (Viha vallassa, valtioneuvosto 2019)

+ - 0

SUOMEN- JA RUOTSINKIELISTEN VÄLINEN KIELI-ILMAPIIRI EI OLE MUUTTUNUT HUONOMMAKSI AJANJAKSOLLA 2016–2020, MUTTA SE EI OLE MYÖSKÄÄN MUUTTUNUT PAREMMAKSI. (Kielibarometri 2020)

41 %

ULKOMAALAISTAUSTAISISTA MIEHISTÄ 41 PROSENTTIA JA NAISISTA 37 PROSENTTIA OLI KOKENUT SYRJINTÄÄ VIIMEKSI KULUNEEN VUODEN AIKANA. (FinMonik 2018–2019)

60–70 %

VASTAANOTTOKESKUSPAIKKAKUNTIEN ASUKKAISTA 60–70 PROSENTTIA NIMEÄÄ ETNISIÄ RYHMIÄ, JOIHIN KUULUVIA HE EIVÄT HALUAISI NAAPUREIKSEEN, mikä paljastaa vahvoja ennakkoluuloja. (Miten meillä menee? Oikeusministeriö 2017)

35 %

VIHAPUHETTA TAI HÄIRINTÄÄ KOKENEISTA VAMMAISISTA VAIN 35 PROSENTTIA ILMOITTI KOKE-MASTAAN JOLLEKIN TAHOLLE.

(”Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä”, Oikeusministeriö 2016)

17 %

KOKO VÄESTÖSTÄ 17 PROSENTTIA KERTOO KOKENEENSA EPÄKUNNIOITTAVAA KOHTE-LUA.

Vammaisista näin on kokenut 29 prosenttia. (Perusoikeusbarometri 2021)

1/20

KIUSAAMISTA KOKEE JOKA KAHDESKYMMENES YLÄKOULU-LAINEN VIIKOITTAIN.

(Kouluterveyskysely 2021)

50 %

LÄHES JOKA TOINEN TEINI-ikäINEN TYTTÖ ON KOKENUT AHDIS-TELUA

ja häiritsevää seksuaalista ehdottelua. (Kouluterveyskysely 2021)

27 %

Johonkin vähemmistöön kuulumisen altistaa vihapuheelle etenkin naisia.

NAISISTA, JOTKA MÄÄRITTÄ-VÄT ITSENSÄ VÄHEMMISTÖÖN KUULUVIKSI, 27 PROSENTTIA

ON KOKENUT VIHAPUHETTA, kun muiden naisten luku on 14 prosenttia. Vähemmistöön kuuluvista miehistä yhdeksän ja muista miehistä seitsemän prosenttia on kokenut vihapuhetta.

(Tasa-arvobarometri 2017)

>

ARABIANKIELISILLÄ MIEHILLÄ ON MUITA ENEMMÄN KOKEMUKSIA

HÄIRINNÄSTÄ, syrjinnästä ja väki-vallasta. (Perusoikeusbarometri 2021)

Mitä voimme tehdä vihatekojen ehkäisemiseksi?

Yhteiskunnassa elävät ihmiset hahmottavat itseään ja toisiaan erilaisten ryhmien kautta. Jokaisen yksilön identiteetti on tyypillisesti yhdistelmä monenlaisista asioista: henkilö voi olla esimerkiksi jyväskyläläinen, mies, isä, jonkin uskontokunnan jäsen, terveydenhuollon ammattilainen, aktiivinen harrastusryhmäläinen ja etniseltä taustaltaan vähemmistöryhmään kuuluva.

Kun yhteiskunnan jäsenet katsovat toisiaan etäämpää, ryhmäidentiteetit korostuvat. Kun emme tunne toisiamme henkilöinä, näemme herkästi toisistamme vain jonkin ryhmäläisyyden.

Väestösuhteet ovat yhteiskunnalliseen toimintaan ja ihmisten väliseen luottamukseen vaikuttava tekijä, jonka kautta voidaan tarkastella lähes kaikkea ihmisten arkeen vaikuttavaa toimintaa. Väestösuhdetyön taustalla on malli, jonka mukaan hyvät väestösuhteet koostuvat osallisuudesta, vuorovaikutuksesta, turvallisuudesta ja asenteista. Puutteet näissä osa-alueissa voivat näkyä huonoina väestösuhteina. Vuorovaikutus luo osallisuutta ja sitä kautta turvallisuutta, ja näiden tekijöiden kautta luodaan myönteistä asenneilmapiiriä.

Vihatekojen vastainen työ paikallistasolla on turvallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämistä, myönteisen vuorovaikutuksen tukemista ja eri väestöryhmien osallisuutta tukevia toimia.

Miten työ organisoidaan?

Vihatekojen ennaltaehkäisyyn pyrkivä työ paikallistasolla kannattaa organisoida jo olemassa oleviin rakenteisiin. Vastuuviranomainen ja samalla luontevin koordinaattori paikallistasolla on kunta, mutta yhteistoimintaa järjestävä taho voi olla myös esimerkiksi kansalaisjärjestö.

Kunnassa vihatekojen vastainen työ voi olla esimerkiksi osa turvallisuus- tai yhdenvertaisuussuunnittelua. Liittymäkohtia on myös valtuustolle annettaviin hyvinvointikertomuksiin ja kunnan elinvoimaisuustyöhön.

Toimiva viitekehys työlle on valtioneuvoston periaatepäätökseen nojaava *Turvallisuus-suunnittelun kansalliset linjaukset* (sisäministeriö 2019). Asiakirjan osa-alueista yksi käsittelee väestösuhteiden kehittämistä.

Kunta voi organisoida työn monin eri tavoin. Työtä suunniteltaessa on tärkeää, että mukaan kutsutaan asiaa tuntevia tahoja myös muualta kuin omasta organisaatiosta. Paikalliset järjestöt, uskonnollisten yhdyskuntien edustajat tai yksittäiset asiantuntijat tuovat kokonaisuuteen arvokasta osaamista.

Yhdysside paikalliseen poliisiin – tavalla tai toisella organisoituna – on tärkeä osa vihatekoja ennaltaehkäisevää työtä.

Kunnan toimijoista työhön on syytä kutsua usean toimialan asiantuntemusta. Opetuksen ja kasvatuksen, sosiaalitoimen ja nuorisotyön lisäksi on syytä muistaa, että esimerkiksi maankäytöllä ja kaavoituksella sekä julkisten tilojen hallinnolla on merkittävä rooli kuntalaisten turvallisuuden suunnittelussa ja ylläpidossa.

Kunnan päätöksentekijöiden ja viranhaltijajohdon on syytä sitoutua vihatekojen vastaiseen työhön sen kaikissa vaiheissa. Yleisvastuullinen toimielin voi olla kunnanhallitus, joka raportoi tilanteesta ja sen kehityksestä valtuustolle. Valtuusto voi käymänsä keskustelun nojalla tehdä tarpeellisia päätöksiä esim. resurssien kohdentamisesta.

Turvallisuus- ja yhdenvertaisuussuunnittelu työvälineinä

Kunnan turvallisuussuunnittelun tavoitteena on vähentää rikosten, häiriöiden ja onnettomuuksien määrää ja niistä aiheutuvia vahinkoja. Tarkoituksena on myös ylläpitää turvallisuutta ja turvallisuudentunnetta.

Valtioneuvoston periaatepäätökseen perustuva *Turvallisuussuunnittelun kansalliset linjaukset* sisältää myös indikaattoreita, jotka ovat avuksi tilanteen seurannassa.

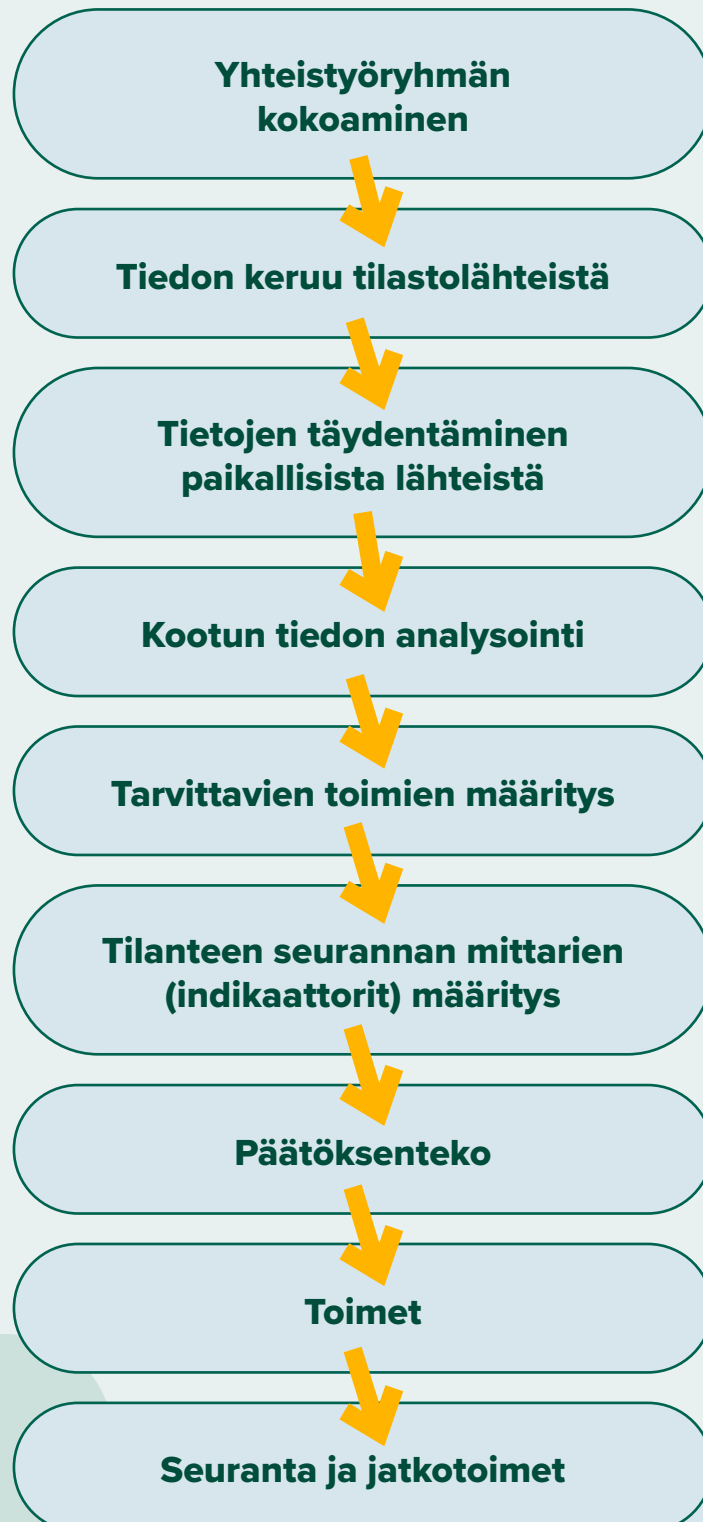
Rikoksentorjuntaneuvosto on luonut *Paikallisen turvallisuustyön itsearviointityökalun*, joka auttaa tunnistamaan sekä kunnossa olevat asiat että kehityskohteet. Rikoksen-

torjuntaneuvoston sekä verkossa että paperilla toteutettava *turvallisuuskysely* on hyvä työväline, jonka avulla voi sekä täydentää jo olemassa olevia tietoja että koota kokonaan uusia aineistoja. Samoin kysymyksiin toteutettava kysely tuottaa vertailukelpoisia seurantatietoja.

Yhdenvertaisuutta edistämällä torjutaan samalla vihatekoja. Yhdenvertaisuuden edistäminen on viranomaisten lakisääteinen velvollisuus. Toiminnallisen *yhdenvertaisuussuunnitelman* laatiminen on hyvä työväline myös vihatekojen vastaisessa työssä.

Miten työ etenee

Miten kartoitamme tilannetta alueellamme?

Vihatekojen vastainen työ alkaa tiedosta. Mitä tietoa oman kunnan tilanteesta on olemassa ja saatavilla, mitä pitäisi erikseen hankkia?

Keskeinen tietolähde on poliisin vuosittainen raportti ”Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa”. Viharikosraporttia varten kootut aineistot sisältävät tietoa myös kunnittain. Raportissa ei julkaista kaikkea koottua tietoa, mutta julkaisematonkin tieto on mahdollista pyytää Poliisiammattikorkeakoulusta.

Viharikosraportti käsittelee poliisille tehtyjä rikosilmoituksia. Niistä osa on johtanut oikeuskäsittelyyn ja tuomioon.

Kun sovellatte viharikosraportin tietoja paikalliseen tilanteenne arviointiin, pohtikaa, mitä muuttujia itse asiassa haluatte tarkastella. Tilastot näyttävät erilaisilta sen mukaan, tarkastellaanko viharikosten alueellista jakautumista, suhteutetaanko rikosten määrä alueen väkilukuun tai tarkastellaanko sitä esimerkiksi suhteessa alueella asuvien ulkomaan kansalaisten määriin.

POLIISIBAROMETRI on pitkän aikavälin seurantatutkimus. Siitä selviää muun muassa,

- missä määrin viharikokset huolestuttavat vastaajia
- kuinka vakavana ongelmana vastaajat pitävät rikollisuutta lähiympäristössään
- miten vastaajat arvioivat poliisin suhtautuvan eri kulttuureista lähtöisin oleviin ihmisiin
- kuinka paljon vastaajat luottavat eri viranomaisten ja tahojen toimintaan.

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin **KANSALLINEN RIKOSUHRITUTKIMUS** tuottaa tietoa kansalaisten kokemasta rikollisuudesta ja rikollisuuden pelosta. Siinä kysytään muun muassa,

- onko vastaaja joutunut kokemaan väkivaltaa tai uhkailua
- onko vastaaja joutunut pelkäämään väkivaltaa kodin ulkopuolella, työssä tai perheenjäsenen taholta.

Nuorten elämää koskevia tietoja saa **NUORISORIKOLLISUUSKYSELYSTÄ**. Siinä kysytään muun muassa, onko vastaaja joutunut viharikoksen tai uhkailun kohteeksi.

Terveystieteiden tutkimuskeskuksen ja Nuorisoriikollisuuden tutkimuskeskuksen tuottama **KOULU-TERVEYSKYSELYSTÄ** (THL) selviää kunnittain,

- kokevatko kuntanne koululaiset, että he ovat tärkeä osa koulu- ja luokkayhteisöä
- kokevatko he kuuluvansa johonkin itselleen tärkeään yhteisöön
- kokevatko he kiusaamista, syrjintää tai seksuaalista häirintää.

Lasten osalta vielä yksityiskohtaisempaa tietoa tarjoaa **FinLapset**-aineisto. Siinä on tietoa mm. kiusaamisesta kotona, hoidossa tai vapaa-ajalla.

Useat THL:n tutkimukset ovat tuottaneet tietoa ulkomaalaistaustaisten terveydestä ja hyvinvoinnista Suomessa. Esimerkiksi Ulkomailla syntyneiden hyvinvointitutkimuksesta (**FinMonik**, 2018–2019) selviää muun muassa,

- kokevatko vastaajat olonsa turvalliseksi julkisessa liikenteessä, puistoissa, ostoskeskuksissa, kodin lähikaduilla ja yleisötapahtumissa
- millainen on vastaajien tyytyväisyys asuinalueeseensa
- missä määrin vastaajat osallistuvat oman kieli- tai kulttuuritaustansa toimintaan sekä kaikille tarkoitettuihin liikunta- ja urheiluharrastuksiin
- mihin alueisiin (kuten kotikunta) tai ryhmiin vastaajat kokevat kuuluvansa
- onko vastaajilla Suomessa ystäviä.

THL:n Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimuksessa (**MAAMU**, 2010–2012) kysyttiin muun muassa, joutuuko vastaaja välttelemään joitakin paikkoja ulkomaalaistaustaisuutensa vuoksi.

Oikeusministeriön koordinoima **PERUS-OIKEUSBAROMETRI** seuraa vammaisten henkilöiden ja eri kielivähemmistöjen kokemuksia oikeuksiensa toteutumisesta. Perus-oikeusbarometristä selviää muun muassa,

- kuinka paljon vastaajat ovat tekemisissä omaan viiteryhmäänsä nähden erilaisten ihmisten kanssa
- ovatko vastaajat kokeneet epäoikeudenmukaista tai epäkunnioittavaa kohtelua poliisissa, Kelassa, sosiaali- ja terveyspalveluissa tai TE-toimistossa asioidessaan
- ovatko vastaajat joutuneet tekemään jotain siksi, että ovat pelänneet joutumista fyysisen tai seksuaalisen väkivallan kohteeksi.

Suomen- ja ruotsinkielisten kuntalaisten välisiä suhteita kartoittaa **KIELIBAROMETRI**. Suomen- ja saamenkielisten suhteita seuraa **SAAMEBAROMETRI**. Viittomakielisten suhteita muunkielisiin ja heidän kokemuksiaan muun muassa ennakkoluuloista kartoitetaan **VIITTOMAKIELIBAROMETRISSÄ**.

Kysymyksiä suunnittelun avuksi

MITÄ VÄESTÖRYHMIÄ (kuten etnisiä, kielellisiä, uskonnollisia, muilla perusteilla määrittäviä) kunnassamme on?

MITÄ YKSILÖN OMINAISUUKSIIN PERUSTUVIA VÄHEMMISTÖRYHMIÄ (kuten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, vammaiset) tunnistamme kunnassamme?

MITEN NÄIDEN TUNNISTETTUIEN RYHMIEN OMAT KOKEMUKSET JA NÄKEMYKSET TULEVAT KUULLUIKSI PROSESSEISSAMME? Tietävätkö ryhmien jäsenet jotain sellaista, jonka tietämisestä olisi vihatekojen vastaisessa työssä hyötyä muillekin?

TUNTEVATKO KAIKKI OLEVANSA TERVETULLEITA julkisiin tiloihin ja kunnassa tapahtuvaan toimintaan?

KETKÄ TUNTEVAT TAI SAATTAVAT TUNTEA OLONSA KUNNASSA TURVATTOMAKSI? Miksi?

ONKO KUNNASSA ASUINALUEITA, JOILLA JOIDENKIN KUNTALAISTEN MIELESTÄ ON HUONO MAINE? Miksi?

ONKO KUNNASSA JULKISIA PAIKKOJA JA RAKENNUKSIA, JONNE KAIKKI EIVÄT USKALLA TAI VOI MENNÄ (turvallisuus, esteettömyys)?

ESIINTYYKÖ ARKIPUHEISSA VÄESTÖRYHMIIN LIITTYVIÄ STEREOTYPIOITA TAI ENNAKKOLUULOJA? Millaisia keskusteluja käydään somessa?

Mitä tietoa meillä jo on?

Kunnassa on jo ennestään tietoa, josta on hyötyä vihatekojen torjunnassa. Tarkistakaa, mitä hyödyllistä löytyy

- kunnan turvallisuussuunnitelmaa ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa varten kootuista aineistoista
- kunnan hyvinvointikertomusta varten kootuista aineistoista
- kunnanhallituksen ja valtuuston päätöksenteon valmisteluaineistoista. Esimerkiksi hyvinvointi- ja terveystaloukseen, koulutukseen, turvallisuuteen ja kaavoitukseen liittyvissä tausta-aineistoissa voi olla tietoa, joka auttaa myös vihatekoihin liittyvien ilmiöiden tunnistamisessa ja ennaltaehkäisyssä.

Kuntaan on voinut tulla asiakaspalvelupalautteita tai valituksia, joissa on merkityksellistä tietoa.

Kunnan viranhaltijoilla ja työntekijöillä sekä järjestöjen toimijoilla on runsaasti tietoa, joka auttaa vihatekojen vastaisessa työssä. Kyselkää esimerkiksi rehtoreilta, opettajilta, nuorisotoimen henkilöstöltä, kiinteistötoimelta, liikuntapaikkojen valvojilta, sosiaali- ja terveystoimelta, kulttuurin tekijöiltä ja kansalaisjärjestöjen aktiiveilta, millaista tietoa ja kokemuksia näillä on.

PIENIKIN TIEDONMURU OTETAAN

TALTEEN. *Oulussa kaupungin turvallisuus-asiiantuntija tekee työtä ruohonjuuritasolla. Hän vierailee muun muassa kouluissa koulutuksen henkilöstöä tunnistamaan pieniäkin signaaleja, jotka voivat kertoa turvallisuuden vaarantumisesta tavalla tai toisella. Näiden koulutusten yhteydessä koulutettavat usein kertovat kouluttajalle omista tiedoistaan ja kokemuksistaan. Turvallisuusasiiantuntija kirjaa kaikki hänelle kerrotut havainnot ja vie ne organisaatiossa eteenpäin kaupungin turvallisuudesta vastaavaan ryhmään.*

Oulun turvallisuusryhmä pitää tärkeänä pieniltäkin tuntuvien asioiden huomioimista ja kirjaamista sekä sitä, että tieto kulkee kumpaankin suuntaan ja tulee tallennetuksi, jotta sitä voidaan myöhemmin tarvittaessa hyödyntää.

Mitä tietoa meiltä puuttuu?

Kun olette selvittäneet, mitä tietoa on saatavissa valtakunnallisista ja paikallisista tilastoista, tunnistatte myös, millaista tietoa kaipaisitte lisää.

PAIKALLINEN POLIISI tietää niistäkin vihateoista, jotka eivät ole rikoksia. Poliisilla on hyvä käsitys paikallisista kipukohdista ja jännitteistä. Poliisin ja kunnan välinen tiedonkulku kannattaa rakentaa järjestelmälliseksi.

KYSELYIHIN, joita tehdään esimerkiksi turvallisuussuunnitelmaan tai hyvinvointisuunnitelmaan liittyen, voidaan lisätä täsmäkysymyksiä tarpeellisista aiheista. Paikallisista asioista voi tehdä hyvinkin yksityiskohtaisia kysymyksiä. Toisaalta: jos käytätte samoja kysymyksiä kuin valtakunnallisissa kyselyissä, voitte verrata paikallista tilannetta valtakunnallisiin lukuihin.

Kysymysten laatimisessa kannattaa ottaa tukea aiemmista kyselyistä. Esimerkiksi julkaisussa *Miten meillä menee? Kartoitukset väestösuhteiden tilasta Suomessa – painopisteenä vastaanotokeskuspaikkakunnat* on esimerkki toimivan kyselyn muotoilusta. Oikeusministeriön selvitys *Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä – Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin* tarjoaa kysymyksenasetteluja nimenomaan puheesta vihatekona.

TYÖPAJOJA kannattaa järjestää, jos tiedon puute koskee sellaista ryhmää, joka on

tavoitettavissa ja kutsuttavissa koolle kertomaan näkemyksiään. Kuntalaisten **KUULEMISIIN**, joita järjestetään muista syistä, voi yhdistää tiedonkeruuta väestösuhteista tai kuntalaisia hiertävistä paikallisista kysymyksistä.

Terveys- ja sosiaalipalvelujen, mutta myös muiden kunnan palvelujen **ASIAKASPALAUTTEISSA** voi olla merkityksellisiä näkökohtia.

Viranomaisten (sekä kunta että valtio) vastaanottamat **KANTELUT JA VALITUKSET** saattavat sisältää vihatekojen torjunnassa huomion arvoista tietoa. Hyviä tietolähteitä voivat olla myös viranomaisten vuosiraportit ja laillisuusvalvontakertomukset. **YHDENVERTAISUUSVALTUUTETULTA** saa tietoa siitä, millaisissa asioissa kansalaiset ovat kääntyneet valtuutetun puoleen. **SOVITTELUA KOSKEVISTA TILASTOISTA** käy ilmi, millaisia asioita on ratkaistu sovittelemalla.

Paikallisella **MEDIAALLA** on usein sekä julkaistua että ”näppituntumatietoa” paikallisista ristiriidoista ja sosiaalisten konfliktien mahdollisista aiheista. Paikkakunnan **SOSIAALINEN MEDIA** on tärkeä tietolähde. Some-keskustelujen seuraaminen kohtuullisen säännöllisesti voi tuottaa tietoa, jota ei ole mistään muualta saatavissa.

Mitä kootulla tiedolla tehdään?

Kun olette koonneet kuntaa tai aluetta koskevia tilasto- ja muita tietoja, näkemyksiä ja ehdotuksia, on aika analysoida tiedot. Poimikaa merkitsevät ja merkitykselliset tiedot ja pohtikaa, mistä ne kertovat. Valitkaa painopistealueet: mitkä havainnot edellyttävät kiireisimpiä toimia, mihin voidaan tarttua myöhemmin.

Laatikaa selkeä toimintasuunnitelma. Asettaa tavoitteet ja määritellä vastuutahot.

Tilastoja analysoidessanne huomattakaa, että varsinkin pienistä ryhmistä puhuttaessa ratkaisevia eivät ole määrät, vaan tunnistetut ilmiöt itsessään.

Jos pienen kunnan ”vammaisista naisista yli puolet” tai ”etnisen vähemmistön/uskontokunnan X jäsenistä kolmannes” tuo esiin jonkin seikan, puheena olevien henkilöiden joukko ei ole suuri, mutta seikka on silti huomion arvoinen.

Jokainen vihateko tai sen uhka on liikaa. Siksi myös pieniltä vaikuttaviin ilmiöihin on syytä suhtautua vakavasti.

ENEMMISTÖN TYYTYVÄISYYS EI RIITÄ.

Vaasalaisille toteutetussa kyselyssä kävi ilmi, että 80 prosenttia kaupunkilaisista on tyytyväisiä; tämä suuri enemmistö ei ole kokenut syrjintää eikä epäasiallista käytöstä. Kuitenkin 20 prosentilla oli omia kokemuksia epäasiallisesta kohtelusta. Kaupungin viranomaiset pitävät tärkeänä, että huomio kiinnitetään nimenomaan niihin, jotka kertovat huonoista kokemuksistaan. Mitä kokemukset olivat ja mitä voidaan tehdä, jotta tilanne kohenee? Vaasan kaupungilla on onnellisuusstrategia, mutta se voi toteutua kunnollisesti vasta, kun se koskee kaikkia. Esimerkiksi pyörätuolia käyttävän henkilön on päästävä liikkumaan esteettömästi, erilaisten ihmisten ja perheiden on saatava yhdenvertainen kohtelu palveluissa ja ilma-piiriin pitää olla turvallinen kaikille. Kysely toteutetaan neljän vuoden välein, ja tuloksia seurataan.

Miten työn tuloksellisuutta seurataan?

Vihatekojen ennaltaehkäisyyn pyrkivä työ paikallistasolla on viranomaisten ja kansalaistoimijoiden tavoitteellista toimintaa. Sen tavoitteet ja toimintatavat sekä vastuutahot määritellään selkeästi ja niin, että myös työn tulosten seuranta onnistuu.

Kun olette valinneet työnne tärkeimmät tavoitteet, määritelkää, millaisia toimia valituissa asioissa tehdään ja miten niiden toteutumista ja tuloksia seurataan.

Parhaita ovat konkreettiset tavoitteet. Mitä ovat ne vihateot, joiden määrän haluatte painaa nollaan? Miten tämä tehdään? Millä aikavälillä tavoite on realistinen? Miten tulosten saavuttamista voidaan havainnoida ja mitata?

Tavoitteita voidaan johtaa myös esimerkiksi kyselytutkimuksista. Jos käy ilmi, että ”vastaajista x prosenttia kokee ongelmaksi asian a” tai ”tuntee turvattomuutta syystä b”, tavoitteeksi voidaan määritellä näiden asioiden korjaaminen niin, että tyytymättömien ja turvattomuutta kokevien määrä merkittävästi pienenee.

Tavoitteista ja niiden saavuttamisen keinoista on syytä viestiä aktiivisesti. Johdon näkyvä sitoutuminen kaikille turvalliseen kuntaan on jo itsessään ele, joka vaikuttaa ilmapiiriin.

Kun työn tuloksista raportoidaan säännöllisesti kunnanvaltuustolle joko erikseen tai esim. turvallisuus- tai hyvinvointikertomuksen yhteydessä, poliittisilta päätöksentekijöiltä saadaan palautetta ja ehdotuksia, jonka perusteella vihatekojen vastaista työtä voidaan edelleen kehittää.

Käytännön ideoita ja ehdotuksia

HYÖDYNTÄKÄÄ SOVITTELUA VIHATEKOJEN SELVITTÄJÄNÄ JA EHKÄISJÄNÄ.

Vaasassa on todettu hyväksi käytännöksi, että poliisi toimittaa sovittelu-toimistoon tiedon sellaisista vihatekoja koskevista rikosilmoituksista, joissa sovittelu voisi poliisin harkinnan mukaan olla hyvä keino.

Suurin osa sovitteluun toimitettavista ilmoituksista on poliisin näkemyksen mukaan rikoksia, mutta joukossa on myös sellaisia ilmoituksia, jotka eivät esiselvityksessä tai esitutkinnassa ole täyttäneet rikoksen tunnusmerkistöä. Kuitenkin tapaukset ovat sellaisia, että ne poliisin arvion mukaan olisi hyvä selvittää sovittelussa.

Sovittelutoimiston henkilöstö ottaa yhteyttä asianosaisiin ja ehdottaa sovittelua. Prosessi on vapaaehtoinen.

Sovittelut tapaukset ovat tyypillisesti olleet nimittelyä, huutelua, häirintää tai vähäistä ilkivaltaa. Sovittelussa kumpikin tai kaikki osapuolet tulevat kuulluiksi ja sitoutuvat yhdessä päätettyyn ratkaisuun. Usein sovittelussa valmistellaan myös seuraavat askeleet: miten tulee toimia, ettei konflikti uusiudu. Sovittelussa käytetään tarvittaessa tulkkia.

Joskus käy niin, että vihateoksi tulkittu teko paljastuu sovittelussa joksikin muuksi. Tämäkin tieto voi olla kohteelle ja hänen viiteryhmälleen huojentava.

KÄYTTÄKÄÄ NEUTRAALIA, MUTTA ILMAISEVAA KIELTÄ.

Vihateon tekijä voi haluta nimittää itseään esimerkiksi jonkin poliittisen suuntauksen kannattajaksi, mutta viranomaisten kannattaa pysyä aina mahdollisimman neutraalissa ja vähäeleisessä kielenkäytössä. Esimerkiksi Oulun turvallisuusryhmässä on keskusteltu siitä, että nuorisoryhmässä kulkevaa, ilkivaltaa tekevää teini-ikäistä ”ei kannata nimittää hänen toivomallaan, poliittista suuntausta kuvaavalla sanalla, ellei halua, että hän kasvaakin juuri tuon sanan suuntaan”.

ÄLKÄÄ JÄTTÄKÖ VIHATEON

KOHDETTA YKSIN. Vihateon kohde on ihminen, ihmisyhteisö tai esimerkiksi viranomaisen palveluksessa toimiva henkilö. Häntä auttaa toisten tuki. Sitä kannattaa ilmaista aktiivisesti. Johtajien ja luottamushenkilöiden on viestittävä, ettei kunnassa tai organisaatiossa sallita minkäänlaisia vihatekoja.

Työtoverit, koulukaverit, naapurit tai muut ympärillä olevat ihmiset voivat ilmaista tukeaan kohteelle monin tavoin. Kertokaa sekä kohteelle että toisillenne, ettette hyväksy vihatekoja, haluatte niiden päättyvän ja tekijät kantamaan vastuunsa.

Jos vihateon kohteena on viranomaisen palveluksessa oleva tai muussa työroolissa toiminut henkilö, työnantajan tulee työsuojeluvuorotteensa perusteella järjestää tarpeellinen tuki, vaikka henkilö on oikeusprosessissa asianomistajana itse.

HILLITKÄÄ HUHUJA AVOIMUUDELLA.

Sosiaaliturvasta maksettavat korvaukset ovat yleinen huhujen aihe. Paikkansa pitämättömät jutut joidenkin (maahanmuuttajien, vammaisten, yksinhuoltajien jne.) saamista etuuksista leviävät somessa nopeasti. Kateus ja katkeruus ovat sitten omiaan luomaan vihamielistä ilmapiiriä. Huhuja ja ”höpöpuheita” voidaan Lieksan kaupungin kokemusten mukaan ennaltaehkäistä parhaiten avoimella, proaktiivisella ja ennakkoivalla viestinnällä. Viranomaisten kannattaa kertoa, mitä ovat erilaiset korvaukset, millä perusteella niitä maksetaan ja kenelle. Tämä viestintä tulee ajoittaa mahdollisimman varhaiseen vaiheeseen, ennen kuin tarinat lähtevät liikkeelle. Virheellisen huhun oikominen on moninkertaisesti työläämpää kuin oikean tiedon tuottaminen ajoissa.

VARAUTUKAA VIESTINTÄÄN, TURVATAKAA TYÖRAUHA.

Vantaalaisessa koulussa tapahtuneen pahoinpitelyn julkinen viestintä keskitettiin tavallisuudesta poiketen rehtorin sijaan opetustoimen johtajalle, jotta koulun ja rehtorin työrauha pystyttiin turvaamaan. Tapahtuneen käsittely oppilaiden, heidän perheidensä, poliisin ja muiden viranomaisten kesken hoidettiin normaaliin tapaan julkisuudelta suojassa.

MUODOSTAKAA JÄRJESTELMÄLLISET YHTEISTYÖSUHTEET KUNNAN JA POLIISIN VÄLILLE.

Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla toimii kaupungin ja poliisin yhdyshenkilö, poliisikoordinaattori. Koordinaattori on poliisi, joka käyttää valtaosan työajastaan yhteistyöhön kaupungin kanssa. Toiminta perustuu kaupunkien ja poliisin väliseen yhteistyösopimukseen. Poliisikoordinaattori tekee ennalta ehkäisevää turvallisuustyötä ja toimii tiedon välittäjänä kumpaankin suuntaan. Esimerkiksi Vantaalla kaupungin henkilöstön tuoma tieto mahdollisista uhkista kulkee koordinaattorin kautta poliisin tietoon. Koordinaattori välittää kaupungille tietoa poliisin tietoon tulleista, huomion arvoisista seikoista silloin, kun tieto ei ole luonteeltaan vain poliisille kuuluvaa.

HUOLEHTIKAA VIRANOMAISTEN YHTEISTYÖSTÄ JO ENNALTA.

Lieksaan tuli 2010-luvun alussa kaupungin kokoon nähden huomattava joukko maahanmuuttajia, joiden vastaanotto jouduttiin organisoimaan pikavauhtia. Näistä kokemuksista kaupunki oppi ennakoinnin ja suunnittelun arvon. Näistä taidoista oli hyötyä vastaanottokeskuksen tullessa kaupunkiin 2015.

Kun viranomaisten väliset vastuut ja työnjaot oli täsmennetty jo etukäteen, kuntalaisille ei syntynyt vaikutelmaa siitä, että tilanne ”ei ole viranomaistenkaan hallinnassa”. Päinvastoin: viranomaisten avoin ja yksiselitteinen viestintä toimistaan luo turvallisuutta ja luottamusta. Rauhallinen ja hallittu tunnelma ennaltaehkäisee kaikenlaisia vihatekoja.

HANKKIKAA JA LEVITTÄKÄÄ TIETOA.

Vantaalla on toteutettu koulutuksia väkivaltaisen ääriajattelun, radikalisaation ja polarisaation torjumiseksi. Pääasiassa verkossa järjestettyihin koulutuksiin ovat osallistuneet viranhaltijat, luottamushenkilöt sekä sidosryhmien, kuten uskonnollisten yhdyskuntien, edustajat. Koulutuksessa on jaettu perustietoa siitä, miten ”me vastaan ne” -asetelmia voidaan tunnistaa ja vastakkainasetteluja purkaa jo alkuvaiheessa. Osallistujilta kootun palautteen mukaan koulutus on antanut välineitä ilmiöiden tunnistamiseen ja uskallusta sekä käytännön keinoja puuttua niihin.

TODETKAA TOSIASIAT YLEISTÄMÄTÄ.

Erilaisia epäkohtia koskevat tosiasiat tulee voida todeta ääneen, ja niistä pitää voida keskustella. Esimerkiksi johonkin vähemmistöryhmään kuuluvien henkilöiden tekemistä rikoksista on keskusteltava samoin perustein kuin muidenkin. Samalla on tärkeää todeta, että rikoksista on aina vastuussa vain niiden tekijä, eikä jonkun henkilön tekemisten perusteella voi tehdä mitään yleistyksiä tai johtopäätöksiä muista samaan ryhmään kuuluvista henkilöistä.

YHDISTÄKÄÄ, ÄLKÄÄ ERISTÄKÖ!

Sen sijaan, että erilaiset ihmisryhmät opiskelevat ja harrastavat omissa lokeroissaan, ryhmiä pitää aina pyrkiä yhdistämään niin, että ihmiset tutustuvat toisiinsa. Lieksassa on hyviä kokemuksia esimerkiksi jalkapallost: kun ihmiset harrastavat yhdessä, syntyy aitoja vuorovaikutussuhteita ja tutustumista. Ennakkoluulot vähenevät ja ilmapiiri rauhoittuu.

VALMISTAUTUKAA TYÖNANTAJINA.

Työnantajien tulee valmistautua siihen, että joku tai jotkut työntekijöistä tai viranhaltijoista tai koko viranomaisyksikkö joutuu vihatekojen kohteeksi. Työnantajalla on vastuu työturvallisuudesta. Uusissa tilanteissa auttavat tieto ja osaaminen. Ennakoiva turvallisuussuunnittelu on tärkeää, samoin psykososiaalisen ja juridisen tuen tarjoaminen työntekijälle, joka työtehtävissään on joutunut vihateon kohteeksi. Myös työterveyshuollossa tulee olla osaamista vihatekoihin liittyvistä ilmiöistä.

NIMETKÄÄ HÄIRINTÄYHDYSHENKILÖITÄ.

Häirintäyhdyshenkilö on taho, johon voi ottaa yhteyttä, jos on kokenut häirintää, syrjintää tai epäasiallista käyttäytymistä tai joutunut vihateon kohteeksi. Häirintäyhdyshenkilön voi nimetä esimerkiksi kunta, oppilaitos tai mikä tahansa organisaatio.

Yhdyshenkilön tehtävä on kahtalainen. Hän auttaa ja tukee teon kohteeksi joutunutta ja neuvoo tätä eteenpäin. Toisaalta hän välittää taustaorganisaatiolleen tietoa tilanteesta ja ilmapiiristä, jotta siihen voidaan puuttua. Aktiivinen tiedottaminen häirintäyhdyshenkilön olemassaolosta kertoo myös siitä, että organisaatio suhtautuu kiusaamiseen, häirintään ja muihin vihatekoihin vakavasti.

Muistilista

- 1** Tutkikaa, mitkä olemassa olevat rakenteet soveltuvat myös vihatekojen vastaisen työn alustaksi: turvallisuussuunnittelu, yhdenvertaisuussuunnittelu, hyvinvointikertomus. Hyödyntäkää niitä.
- 2** Pitäkää yhdenvertaisuussuunnitelma ajan tasalla.
- 3** Kutsukaa työhön mukaan ne, joita asia koskee.
- 4** Huomatkaa tilastoista myös pienet asiat.
- 5** Tunnistakaa, mitä ette tiedä, ja hankkikaa kysymyksiinne vastaukset.
- 6** Viestikää työstänne aktiivisesti.

Hyödyllistä luettavaa

Epäasiallinen käytös luottamus- elimissä

Epäasiallisen käytöksen käsitteleminen luottamuselimissä -opas. Työturvallisuuskeskuksen kuntaryhmä 2021.

Esimerkkejä vihapuheesta ja -rikoksista

Tietoa ja tapausesimerkkejä vihapuheesta ja viharikoksista – käsikirja lainkäyttäjille. Oikeusministeriö 2019.

Maalittaminen

Mika Illman: Järjestelmällinen häirintä ja maalittaminen. Lainsäädännön arviointia. Valtioneuvosto 2020.

Sukupuoleen perustuva viha

Pohjoismainen tutkimusraportti naisvihaa lietsovista verkkoyhteisöistä.

[Raportti: Naisviha kukoistaa nettifoorumeilla | Pohjoismainen yhteistyö \(norden.org\)](#)

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt

Tilaa moninaisuudelle! Opas seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuuden edistämiseen. Euroopan komissio ja oikeusministeriö 2019.

Turvallisuussuunnittelu

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161278> Turvallisuutta kaikkialla – paikallisen ja alueellisen turvallisuussuunnittelun kansalliset linjaukset

Paikallisen turvallisuussuunnittelun itsearviointityökalu, Rikksentorjuntaneuvosto rikksentorjunta.fi

Vihapuhe ja päätöksenteko

Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Valtioneuvosto 2019.

Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä – Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista. Oikeusministeriö 2016.

Vihatekojen taustat

Staub, Erwin: The roots of evil. The origins of genocide and other group violence. Cambridge University Press 1989.

Väestösuhteet

Miten meillä menee? Kartoitus väestösuhteiden tilasta Suomessa – painopisteenä vastaanottokeskuspaikkakunnat. Valtioneuvosto 2017.

Yhdenvertaisuussuunnittelu

http://yhdenvertaisuus.finlex.fi/Yhdenvertaisuuden_arvioinnin_työkalu

<https://yhdenvertaisuus.fi/oppaat-yhdenvertaisuussuunnitteluun> [Oppaita yhdenvertaisuussuunnitteluun](#)

Tilastotietojen lähteitä

FinLapset, THL

Jenni Jalava: Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen toiveet ja tarpeet yhdenvertaiseen vanhuuteen. Satakunnan AMK 2013.

Kansallinen rikosuhritutkimus, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti

Kielibarometri, oikeusministeriö

Kouluterveyskysely, THL

Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimus Maamu, THL

Nuorisorikollisuuskysely, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti

Perusoikeusbarometri, oikeusministeriö

Poliisibarometri, Poliisiammattikorkeakoulu

Poliisiin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa, Poliisiammattikorkeakoulu

Saamebarometri, oikeusministeriö

Tasa-arvobarometri, sosiaali- ja terveysministeriö

Ulkomailla syntyneiden hyvinvointitutkimus FinMonik, THL

Viittomakielibarometri, oikeusministeriö

FACTS TIEDOLLA FAKTA CINJENICE
AGAINST VIHAA MOT PROTIV
HATE VASTAAN HAT MRZNJE

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

